

Review Article

Gargadi ga Gyautata Zamantakewa: Fadakarwa Daga Alkalamin Isan Kware Dan Shehu

Dr. Bello Bala Usman^{1*} and Abu-Ubaida Sani²¹Department of Nigerian Languages, Usmanu Danfodiyo University, Sokoto, Nigeria²Department of Languages and Cultures, Federal University, Gusau, Zamfara State, Nigeria

*Corresponding Author

Dr. Bello Bala Usman

Abstract: The paper is an analysis of a poem titled “Wakar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara” (The Rights of a Believer upon a Believer and the Upbringing of Children) written by Isan Kware Dan Shehu. Attempt was made to bring out the major and minor themes of the poem as they relate to the social life of the Hausas. The various stylistic devices that he used in the poem were identified to be symbolism, metaphors and alliteration among others. Dangambo’s 2007 model of analyzing poetry was used. It was found that, he used a simple language and showed expertise in his choice of words to pinpoint socio-religious issues directed at the Hausafolk. The paper finally suggested that experts need to analyze more of such works as an effort of inculcating good moral values to the general society.

Keywords: Rights; Social Interaction; Child Orientation; Isan Kware.

Takaitattun Kalmomi

WAMBMTY: Wakar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara

Bt.: Baiti

Dg: Dango

K: Karni

1.1 Gabatarwa

Wannan aiki ya shafi nazarin waka ne. Wakar kuwa rubutacciya ce wadda ta kasance cikin jerin wakoƙin karni na goma sha tara. Masana da dama sun bayyana ma’anar waka a rubuce-rubucen da suka gudanar a matakan ilimi daban-daban.¹ Daga cikinsu akwai Dangambo, (2007: 5) da Sarfi, (2007: 1) da Yahya, (2016: 26) da sauransu. Rubutacciyar waka dai tsararren zance ne da ke tattare da hikima da fasaha da zalaƙa wanda ake rubutawa cikin salo da zubi da tsari na musamman. Wannan ya kunshi abubuwan da suka haɗa da jeranta tunani da amfani da amsa-amo da kari da salailai daban-daban.

Waka aba ce mai matuƙar amfani a tarihin ɗan’adam musamman saboda tasirinta ga zukata da kuma saurin isar da saƙo. Tarihi ba zai taɓa mantawa da rawar da rubutattun wakoƙi suka taka ba a karni na goma sha tara (K19) musamman lokacin jahadi ƙarƙashin jagorancin Shehu Usmanu Danfodiyo. Hassan (2019: 1) ya bayyana cewa, masana da dama sun tabbatar da ingancin waka wajen isar da saƙo. Waɗannan masana sun haɗa da: Abdulkadir, (1974: 7) da Abdulkadir, (1979: 10) da Dumfawa, (1990: 26) da Omar, 2013: ix) da Yahya, (2016: 2) da Idris, (2016: 1) da Bunza (2016: 29).

An raba wannan takarda zuwa manyan rukunoni guda biyar (5). Na farko shi ne gabatarwa inda aka yi tsokaci kan mawaƙin (Isan Kware) da kuma wakar da ake magana a kanta “Wakar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara.” Bangare na biyu kuwa ya mayar da hankali ne kan jigo, inda aka kawo babba da ƙananan jigogi sannan aka warware su. A rukuni na uku kuwa, an yi duba ne zuwa ga zubi da tsarin wakar. Bangare na huɗu ya mayar da hankali ne

¹ Ana ba da ma’anar waka ne ta fuskoki guda uku wato: (i) Ma’ana ta gaba ɗaya ko (ii) Ma’anar rubutacciyar waka ko kuma (iii) Ma’anar wakar baka (Idris, 2019).

Quick Response Code

Journal homepage:

<http://www.easpublisher.com/easiehl/>

Article History

Received: 13.09.2019

Accepted: 28.09.2019

Published: 19.10.2019

Copyright © 2019: This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution license which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non commercial use (NonCommercial, or CC-BY-NC) provided the original author and source are credited.

kan salo, inda aka fito da misalan salailan da waƙar ta fansa. Bangaren aikin na farshe (5) yana dāuke da sakamakon nazari da sharhin da kuma kammalawa.

1.2 Manufar Nazari

Manufar wannan takarda shi ne nazarta da kuma yin sharhi kan “Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara” ta Isan Kware. Takardar za ta mayar da hankali kan:

- Nazartar babba da kananan jigogin waƙar domin fito da manufar marubucin fili.
- Nazartar ire-iren salailai da mawaƙin ya yi amfani da su domin isar da saƙonsa.
- Nazartar irin harshen da mawaƙin ya yi amfani da shi na dangane da zaɓen kalmomi da tasirin al’ada ko addini cikin zaren tunaninsa.

1.2 Isan Kware

Ali (Mrs), (2019) ta yi ƙoƙarin kawo Tarihin Malam Isan Kware (Autan Shehu) cikin jaridar *Leradership*. An haife shi a garin Gwandu a shekara ta 1816. Sunan mahafiyarsa Mariya. Ya kasance ɗan Auta a wurin mahaifinsa wato Shehu Usmanu Danfodiyo. Nana Asma’u ‘Yar Shehu ita ce ta rene shi, sannan a wurinta ne ya hardace Alkur’ani tun yana ɗan shekara goma a duniya. Daga nan ne kuma ya ci gaba da karance-karancen littattafai da waƙoƙi.

Dangane da zuwansa Kware kuwa, ya je ne lokacin da yayansa Sarkin Musulmi Muhammadu Bello ya naɗa shi Sarkin Yamma. Wannan ya faru bayan da an ƙwace garin daga hannun Abdussalami a shekarar 1836. Ya gudanar da mulki har na kimanin shekaru talatin da biyar (35). Duk da cewa akwai ruwayoyi mabambanta game da haƙifanin lokacin da ya rasu, Wazirin Sakkwato Alhaji Junaidu ya yi hasashen Malam Isa ya rasu ne a wajajen shekara ta 1872. Waƙoƙin da Isan Kware ya rubuta kafin rasuwarsa sun haɗa da:

- Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara
- Waƙar Tuna Mutuwa
- Waƙar Halin Duniya

1.3 Game da “Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara”

Wanda ya rubuta wannan waƙa shi ne Isan Kware (Autan Shehu) duk da bai rubuta sunansa cikin waƙar ba.² Waƙar ‘yar tagwai ce, sannan tana da adadin baitoci 54. Ya rubuta wannan waƙa a shekarar hijira ta 1288 wadda ta yi daidai da shekarar 1858 a shekarar Girigori. Ya bayyana hakan a baiti na 52 cikin waƙar inda yake cewa:

52. Ramzi na hijira tai Fiyayye kun jiya,
SHURAFU’UHU haƙƙan ina bege nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 52)

Ga yadda lissafin ya kasance:

SH – 1,000

R – 200

F – 80

H – 8

$1,000 + 200 + 80 + 8 = 1288$

2.1 Jigo

Sarfi, (2007: 70) ya ba da ma’anar jigo da cewa: “Jigo a fagen adabi na nufin manufar marubuci, wadda dukkan bayanai suka dogara da ita. Saboda haka ana iya cewa, jigo shi ne irin saƙon da marubuci ke son sadarwa ga jama’a.” Babban jigon “Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara” ta Isan Kware shi ne *gargadi da fadakarwa*. Akwai kananan jigogi da dama waɗanda suka taru suka ba da wannan babban jigo. Dukkannin kananan jigogin na da nasaba da wannan babban jigo. Sun haɗa da:

- Haƙƙoƙin mumini bisa mumini
- Haƙƙoƙin iyaye kan ‘ya’yansu
- Haƙƙoƙin ‘ya’ya kan iyayensu
- Haƙƙoƙin mata kan mazajensu
- Haƙƙoƙin bawa bisa ubangidansa

2.2 Jigo a Takaice

Sha’irin ya yi amfani da salo mai armashi wurin jeranta saƙonnin da ke farshe cikin waƙar ba tare da an samu kwan-gaba-gwan-baya ba. Ya rattabo su cikin waƙar bi-da-bi kamar haka:

- a. Baituka na 1 da 2 sun kasance mabuɗi ga waƙar.

² Dandatti, (1979: 52) ya tabbatar da cewa Isan Kware ne ya yi wannan waƙa.

- b. Daga baiti na 3 zuwa baiti na 9 an bayyana haƙƙoƙin mumini bisa mumini da suka fito cikin hadisan Manzon Allah (SAW).
- c. Daga baiti na 10 zuwa na 14 an bayyana haƙƙoƙin maƙwabci kan maƙwabcinsa.
- d. Daga baiti na 15 zuwa na 23 an bayyana haƙƙoƙin aboki kan abokinsa.
- e. A baiti na 21 da na 23, an yi magana ne kan haƙƙin iyaye.³
- f. Daga baiti na 24 zuwa na 40, an bayyana haƙƙoƙin ‘ya’ya kan iyayensu.
- g. Daga baiti na 41 zuwa na 44 kuwa, an yi magana ne game da haƙƙoƙin mata kan mazajensu.
- h. A baituka na 45 da 46 kuwa kawo haƙƙoƙin maza kan matayensu.
- i. Baituka na 47 zuwa na 50 na ɗauke da bayani kan haƙƙoƙin bawa bisa ubangidansa.
- j. Baituka na 51 zuwa na 54 kuwa na ɗauke da rufewa.

2.3 Warwarar Jigo

Kamar yadda aka bayyana a sama, babban manufar wannan waƙa shi ne *gargadi da fadakarwa*. Wannan ya ƙunshi jan hankali da fadakarwa tare da tunasarwa dangane da yadda huldá tsakanin jama'a ta dace ta kasance. Hakan kuwa ya haɗa da ba wa kowa haƙƙinsa yadda ya kamata, musamman kamar yadda addini ya tanadar. A ƙoƙarin marubucin na cim ma muradinsa (bayyana haƙƙoƙin mumini bisa mumini), ya samar da ƙananan jigogi kamar dai yadda aka ambace su a sama. Tun daga baiti na uku Isan Kware ya bayyana manufarsa ta rubuta wannan waƙa inda yake cewa:

3. Daɗa za ni bayyana alhakin kau mumini,
Bisa mumini, gai sai wurin gamuwa tasa.

Yayin da aka yi la'akari da baitin da ke sama, za a tarar da cewa mawaƙin ya bayyana manufar waƙar tasa kai tsaye wato “bayyana alhakin ... mumini bisa mumini” (Isan Kware, WAMBMTY: Bt.: 3, Dg.: 1). A haƙifanin gaskiya, wannan ya ƙunshi dukkanin jigogin waƙar tun daga babba har ƙananan jigogin. Dalili kuwa shi ne, duk wani abin da ya shafi alhakin wani ko wasu rukunin jama'a bisa wasu mutane na daban, to ya shafi zamantakewa ne. A dangon waƙar na biyu ya fara lissafo ire-iren waɗannan haƙƙoƙi. Na farko da ya kawo shi ne gaishe da mutum yayin da aka haɗu da shi.

Daga wannan gaba (Bt. 3) har zuwa baiti na 8, mawaƙin ya bayyana haƙƙoƙin mumini bisa mumini yayin zamantakewa waɗanda suka fito a cikin hadisai daban-daban. Shi da kansa ya faɗa a baiti na 9 cewa, haƙƙoƙin da ya zayyano a waɗannan baituka (na 3 zuwa na 8), Annabi ne ya faɗe su, wato kenan sun fito cikin hadisai. Ya faɗi hakan inda yake cewa:

9. Daɗai ka ji an yi ƙidansu su duka ɗan'uwa,
Ka tsare su Annabi yaf faɗe su da kai nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 9)

Su kuwa baitukan da ya bayyana waɗannan haƙƙoƙi da asalinsu ya samo daga hadisai, sun kasance kamar haka:

4. Ka rikai rikon girma ka yo fara'a da shi,
In yak kirai ka ka zo ka karɓi kira nasa.
5. In yai atishshewa ka zam yin godiya,
Ka yi addu'ar rahama garai ka mayas masa.
6. Lotton da yai ciyyo ka gai sai anka ce,
Lotton da yam mutu duk ka zo ka biso nasa.
7. Koyaushe yai zance ka karɓam mai walau,
Ko ba shi nan ka tsare tutut mus'ha tasa.
8. So mai ga zucci abin da kas so, ƙi masa,
Ga abin da kaƙ ƙi ga zucciyakka ga rai nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 4-8)

A baiti na 4 kamar yadda yake a sama, ya fito da biyu daga cikin haƙƙoƙin. Na farko shi ne fara'a, na biyu kuwa amsa kira (wato dai amsa gayyata yayin da aka yi gayyatar).⁴ A baiti na 5 kuwa, ya bayyana wani haƙƙin na daban wato

³ Idan aka lura za a fahimci cewa, baituka na 21 da 22 da kuma 23 na ɗauke da batun haƙƙin iyayen kan ‘ya’yansu da kuma haƙƙin aboki kan aboki.

⁴ Manzon Allah (SAW) ya ambaci haka cikin hadisin Abu Huraira (Allah ya yarda da shi) mai lamba 2162 a cikin Sahihul Muslim.

amsa wa wanda ya yi haitawa tare da yi masa addu'a.⁵ A baiti na 6 ya kawo cewa, haƙƙin mumini ne kan mumini ya gaishe shi yayin da ba shi da lafiya.⁶ Bayan haka, haƙƙinsa ne ya je bisonsa (jana'iza) yayin da ya rasu.⁷ A baiti na 8 kuwa, ya bayyana wani haƙƙin na mumini bisa mumini wato ya so wa ɗan'uwansa abin da yake so wa kansa, sannan ya ƙi ma ɗan'uwansa abin da yake ƙi ma kansa.⁸

Bayan wadannan, Isan Kware ya ci gaba da lissafo haƙƙoƙi daban-daban na mumini bisa mumini yayin zamantakewarsu. Misali a baiti na 10 ya bayyana cewa, haƙƙi ne na maƙwabci ya taimaka wa maƙwabcinsa ko da kuwa bai tambaya ba. Ya ce:

10. Hakana maƙwabci an yi foro taimaka,
Ko bai biɗa ba ka ba shi kyakkyauta masa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 10)

A cikin baiti na 11 kuwa, ya kawo cewa lallai haƙƙi ne a gai da marar lafiya. Wannan ciwo na iya kasancewa na jiki ko na zuciya.⁹ Haka kuma a taya shi murna yayin da wani abin farin ciki ya same shi. Ga abin da yake cewa:

11. Gai sai da ciyyo dud da ciyyon zuciyar,
Ga farin ciki ka yi mai ka ba shi rabo nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 11)

A cikin baituka na 12 da 13 ya yi magana ne game da cimaka wato abinci. Ga abin da yake cewa:

12. In ka raba in cimaka ta ka jiya,
In ba ka ba shi rabo ka boye ido nasa.
13. Ka hana ma yara fita da shi shi gani zama,
Ba ka ba shi, boye mai da shi da ɗiya nasa.

(Isan Kware, WAMBMTY: 12, 13)

Kamar yadda yake a misalan baitukan da ke sama, haƙƙi ne kada mutum ya nuna wa maƙwabcinsa wani abinci idan dai har ba zai ba shi ba. A baiti na 13 har yake cewa a hana yara ma fita da shi duk dai domin kada maƙwabcin ko kuma 'ya'yansa su gani.

A ƙoƙarin Isan Kware na bayyana haƙƙin mumini bisa mumini cikin zamantakewa, ya kawo maganar aboki. Ya bayyana cewa, tun a matakin farko ya kamata wanda ya tashi neman aboki ya nemi abokin ƙwarai "mai mutumci." Sannan kuma ya tsare abotar tasu da gaskiya da rikon amana, wanda ya haɗa da taya shi lamuran da suka sha kansa. Ya bayyana hakan a baituka na 15 da 16 kamar haka:

15. Ga wajen abutta yaf fi ƙarfi an faɗai,
Biɗi mai mutumci yo tsaron sahuba tasa.
16. Ka rikai da amfani walau bai tambaya,
Ka tsare laluratai ka zam tanyo nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 15, 16)

Marubucin ya ƙara bayyana wasu haƙƙoƙin da suka haɗa da taya shi ayyukansa da na iyalansa domin rufa masa asiri (Bt. 17), da kuma yabon sa bisa duk wani abin ƙwarai da ya aikata (Bt. 18), sannan a riƙa yi masa uzuri a kuma ba shi haƙƙoƙinsa gaba ɗaya (Bt. 20).

⁵ Abin da addini ya koyar shi ne, wanda ya yi haitawa zai ce: "Alhamdulillah" (Godiya ta tabbata ga Allah). Amsa masa haƙƙi ne inda za a ce: "Yarhamakalla" (Allah ya maka rahama). Wannan batu ya zo a cikin hadisin Abu Huraira (Allah ya yarda da shi). Hadisi ne mai lamba 5870 a cikin Sahihul Bukari.

⁶ Wannan batu na cikin Hadisin Abu Huraira (Allah ya yarda da shi). Hadisi ne mai lamba 12 a cikin Sahihul Muslim.

⁷ Abu Huraira (Allah ya yarda da shi), shi ne ya rawaito wannan hadisi. Ya zo a cikin Sahihul Buhari mujalladi na ɗaya, lamba na 81).

⁸ Wannan hadisi ne sananne wanda aka karɓo daga Baban Hamzata (Allah ya yarda da shi). Hadisin na zo cikin Sahihul Buhari. Yana da lamba 13.

⁹ Masana Hausa musamman al'ada sun kasa cuta ta hanyar la'akari da abubuwa daban-daban. Daga cikin rabe-raben akwai abin da ya shafi cutukan jiki (wadanda suka kasance bayyanannu) da kuma cutukan zuciya (wadanda suka kasance boyayyu) (Gobir, 2012: 165).

A ci gaba da magana dangane da hulɗa da jama'a, Isan Kware ya kawo haƙƙoƙin 'ya'ya kan iyayensu. Ya nuna cewa, matakin farko shi ne tabbatarwa da an zaɓa musu uwaye da masu reno na ƙwarai domin yaran su taso da tarbiyya mai nagarta. Sannan a tabbatar da an ba su ilimi mai inganci. Ya kuma fara da cewa, har suna ma a zaɓa masa irin na addini. Ya bayyana hakan cikin baituka na 24 da 25 da kuma 26 inda yake cewa:

24. Haƙƙi na da ga wajan uwaye kun jiya,
Zabam ma da asuli ga addini nasa.

25. A yi mai karatu nai a ba shi sha kuma,
Mai ba shi mamma daɗa da mai yaye nasa.

26. Duka masu addini a zaɓam mai daɗa,
Sunansa ras suna a yanka mai bisa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 24, 25, 16)

Isan Kware ya ci gaba da bayyana haƙƙoƙin 'ya'ya a kan iyayensu dangane da abin da ya shafi tarbiyyantar da su. Wannan ya haɗa da yin bisimilla kafin fara cin abinci da kuma cin abincin da hannun dama (Bt. 27). Wani abu kuma shi ne hana yara hulɗa da abokai da ba su da nagartar tarbiyya (Bt. 28). Sauran ɓangarorin tarbiyya da mawaƙin ya taɓo sun haɗa da cin abin daɗi koyausha (sagarta yaro) da sanya tufa na ƙawa da nusar da shi game da ibada da biyayya ga na gaba da sanin ya-kamata. Ya kuma yi nuni da a tausaya wa 'ya'ya tare da yin amfani da dabaru wurin yi musu hani ga aikata ba daidai ba.

Daga baiti na ishirin 41 zuwa na 44 na dauke da bayani kan haƙƙoƙin mace kan mijinta. Sun haɗa da ciyarwa da shayarwa da samar da muhalli. A cikin haƙƙoƙin ya kawo har da sadaki da kuma ilimantarwa da daidaita kwana.¹⁰ A ɓangare guda kuwa, mawaƙin ya lissafo wasu haƙƙoƙin maza a kan matansu da suka haɗa da yi masa biyayya da riƙe amanarsa da kuma yi masa ado (Bt. 45 da 46).

Daga baiti na 47, Isan Kwari ya tsunduma cikin zayyano wasu haƙƙoƙin bayi kan iyayen gidansu. Sun haɗa da ciyar da su da tufatar da su da musu rangwame (kada a musu tsanani) da kuma guje wa dukansu. Dangane da haka ne ma ya nuna a baiti na 50 cewa, dukansu saɓo ne a wurin Ubangiji, inda yake cewa:

50. Kada kai fushi ka bugai ka saɓi Ubangiji,
Shi ad da shi nan anka ba ka riƙo nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 50)

Yayin da aka yi la'akari da saƙonnin da ke ƙunshe cikin baitukan wannan waƙa, lallai za a tarar da cewa tana magana ne game da hulɗa da jama'a. Wannan kuwa ya shafi musamman haƙƙoƙin da suka wajaba mutum ya lura da su yayin zamantakewa. Kamar dai yadda aka gani cikin baitukan waƙar, haƙƙoƙin sun haɗa da na tsakanin abokai da maƙwabta da 'ya'ya da iyayensu da mata da miji da kuma bawa da uban gidansa.

3.0 Zubi da Tsari

Zubi da tsari a rubutacciyar waƙa na nufin hanyoyin da mawaƙi ke bi domin tsara rubutun waƙarsa. Yayin da take magana dangane da zubi da tsari a waƙoƙin Mu'azu Haɗeja, Omar, (Mrs) (2013: 39) cewa ta yi: "... hanyoyin da yake bi wajen tsara da zuba tunaninsa." Wannan ɓangare na aikin zai duba yadda zubi da tsarin waƙar ta Isan Kware ta kasance.

3.1 Tsarin Baituka

"Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara" ta Isan Kware na da adadin baituka 54. Baya ga haka ta kasance mai zubin *ƙwar biyu* (wato 'yar tagwai). Tun daga baitin waƙar na farko har na ƙarshe (54), ba a samu taƙadarin baiti ba ta ɓangaren sauya adadin dangwaye. Ma'ana kenan, duka baitukan na dauke da dangwaye biyu-biyu ne.

3.2 Mabudi da Marufi

Mabudi da marufin waƙa sun shafi irin kalamai ko bayanar da aka yi amfani da su a farko da kuma ƙarshen waƙa. A ra'ayin Usman, (2008: 164): "Abin da ake nufi da mabudi a sharhin waƙa shi ne irin yadda marubuci ya buɗe waƙarsa wato abin da ya fara da shi wanda ke nuna cewa farkon waƙar ke nan." A shafi na 173 kuwa, ya bayyana ma'anar marufi (salon rufewa) da cewa: "A fagen rubutacciyar waƙa marufi yana nufin yada ake rufe waƙar ko kuma

¹⁰ Ana samun maganar daidaita kwana ne yayin da namiji ya kasance ba mata guda yake aure ba. A irin wannan lokaci, daidaita yawan kwanaki da yake yi a ɗakin kowacce, abu ne da addini ya nuna a kula da shi. Wannan ne kuma mawaƙin yake magana a kai.

abin da ke nuna alamun farshen waƙa.” A wannan gaƙa, aikin zai nazarci “Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara” domin duba yadda abin ya kasance.

3.2.1 Mabudi

Mabudɪn waƙa na iya kasancewa addu'a ko yabon Manzo ko neman karin ilimi da sa'a ko bayyana jigon waƙa ko dai wani abu mai kama da wannan. Akan samu kuma waƙoƙin da suka zo da haɗakan biyu ko sama da haka na daga cikin abubuwan da aka lissafa. A wasu lokutan kuwa, ana iya samun waƙar da aka fara ta kai tsaye ba tare da ɗaya daga cikin waɗannan ba. A waƙar “Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara” ta Isan Kware, an fara da yabon Ubangiji da kuma salati ga Manzo (SAW) tare da alayensa da kuma sahabbansa a matsayin mabudɪn waƙar. Ga yadda abin ya kasance:

1. A mu gode Sarki Wahidun Rahama tasa,
Ita ta ishe mu zumai mu zam gode masa.
2. A mu zam salati ga Annabinmu da sallama,
Allai Sahabbai nai da masu biya tasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 1; 2)

Idan aka yi la'akari da baitukan da ke sama, baiti na farko yana ɗauke ne da godiya ga Ubangiji dangane da rahamarsa. Mawaƙin ya ma kara da kira ga al'umma da su gode masa a ɗango na biyu (zumui mu zan gode masa, Bt. 1, Dg. 2). Baiti na biyu kuwa na ɗauke da salati ne ga Manzo da alaye da kuma sahabbansa. Haƙiƙa ba abin mamaki ba ne da aka samu waƙar ɗauke da wannan nau'in salon buɗewa kasancewarta waƙa ce da aka rubuta ta a karni na goma sha tara. Da ma dai dukkanin waƙoƙin karni na goma sha tara ba su da wani jigo wanda ba shi da dangantaka da addinin Musulunci.

3.2.2 Marufi

Mawaƙi na iya rufe waƙa ta hanyar godiya ga Ubangiji, ko salati ga Manzo, ko bayyana adadin baitukan waƙar, ko bayyana shekarar da aka wallafa ta, ko kuma ya yi amfani da biyu ko sama da haka daga cikin abubuwan da aka ambata (har ma da makamantansu da ba a ambata ba). Isan Kware ya rufe waƙar a cikin baituka huɗu (na 51 da 52 da 53 da kuma 54) kamar haka:

51. Daɗa na cika Allah shi ba mu farin ciki,
Don Annabinmu zumui mu zam gode masa.
52. Ramzi na hijira tai Fiyayye kun jiya,
SHURAFU'UHU haƙƙan ina bege nasa.
53. Allah shi dawwama assalatu da sallama,
Bisa Sayyadinmu da Sahabu har Allai nasa.
54. Na gode Allah wanda yat tanye ni don,
Kari shikai haƙƙan ga masu yabo nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 51, 52, 53, 54)

Yayin da aka lura da waɗannan baitukan kammalawa, za a tarar da cewa suna kunshe da abubuwan da suka haɗa da:

- i. Rokon Allah ya faranta musu zukata (Bt. 51)
- ii. Bayyana ramzi ko shekarar da aka wallafa waƙar (Bt. 52)
- iii. Salati ga Manzo da alaye da sahabbai (Bt. 53)
- iv. Godiya ga Ubangiji da ya taimake shi ya samu ikon yin waƙar da fatar samun falalar yin godiya wato karin wasu alherai (Bt. 54)

3.3 Amsa-Amo

“A cikin rubutacciyar waƙa, amsa-amo sauti ne da layuka ko baitukan waƙa ke ƙarewa da shi” (Sarbi, 2007: 90). A cikin “Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara,” Isan Kware ya yi amfani da gaƙar kalma “sa” a matsayin babban amsa-amo. Ya fi yin amfani da kalmar “nasa” a matsayin kalmar ƙarshe na ɗangon ƙarshe da ke kowane baiti. Duk da haka, babban amsa-amon bai kasance kalma ba domin kuwa akwai baituka da suka ƙare da wasu kalmomin na daban, misali kalmar “masa” a baituka na 1 da 5 da 10 da 14 da 18 da sauransu. Haka ma an yi amfani da kalmar “tasa” kamar a baituka na 2 da 3 da sauransu. A taƙaice kenan, babban amsa amon da aka yi amfani da shi cikin waƙar shi ne gaƙar kalma na “sa” duk kuwa da cewa kalmar “nasa” ta fi yawa a ƙarshen baitukan. Wato a ɗaukacin waƙar ya yi amfani da doguwar ‘yar mallaka (nasa, tasa da masa) a matsayin uwar goyon amsa-amo babba. Dangane da ƙaramin amsa-amon waƙar kuwa, kasancewar waƙar a zubin ‘yar tagwai ya sa ba a samu daidaiton harafi a ƙarshen layukan farko na baitocin waƙar ba.

3.4 Gangara da Sabi-Zarce

Wannan wani al'amari ne da ke faruwa cikin waƙoƙi wanda yakan kasance a cikin baiti (tsakanin dango da dango) ko kuma tsakanin baiti da baiti. Usman, (2008: 208-209) ya yi bayanin ganganra da cewa: "A gangara ana fara zance ne ko wata manufa amma sai a ja ta zuwa ga dangon da ke biye kafin a karasa." Yayin da yake bayani game da sabi-zarce kuwa, sai ya ce: "Sabi-zarce kuwa gangara ce mai zurfi wadda ake fara zance a baiti amma sai a baiti na gaba ne za a karasa maganar" (shafi: 210).

3.4.1 Gangara

A cikin "Wakar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara," akwai wurare daban-daban da marubucin ya yi amfani da gangara. Ga misalansu kamar haka:

1. A mu gode Sarki Wahidun Rahama tasa,
Ita ta ishe mu zumai mu zam gode masa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 1)

A wannan baiti na farko, za a ga yadda mawaƙin ya fara da godiyar Ubangiji (Sarki Wahidun), inda har ya ba da ɗaya daga cikin dalilan da za a gode masa, wato rahamarsa da ta ishe 'yan'adam (kamar yadda mawaƙin ya ambata "... rahamar tasa ita ta ishe mu..." Bt. 1, Dg. 2). Ya fara maganar rahamar ne a dangon farko na wakar, amma bai cika zancen ba sai a dango na biyu inda yake nuna rahamar ce ta ishe mutane, wanda ya kamata a masa godiya bisa wannan. Isan Kware ya sake amfani da gangara a baiti ba 3 inda yake cewa:

3. Dada za ni bayyana alhakin kau mumini,
Bisa mumini, gai sai wurin gamuwa tasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 3)

A wannan baiti da ke sama, mawaƙin ya fara zance a dangon farko inda yake koƙarin bayyana manufar wakar. Ya nuna cewa kudurinsa shi ne "... bayyana alhakin kau mumini... Bt. 3, Dg. 1." Bai karasa wannan zance ba. A dango na biyu ne ya kammala shi inda yake cewa "... bisa mumini... Bt. 3, Dg. 2." Yayin da aka karanta baitocin biyu ne za a fahimci manufar mawaƙin wato "bayyana alhakin ... mumini bisa mumini." A baiti na 8 ma an samu irin wannan inda mawaƙin ke cewa:

8. So mai ga zucci abin da kas so, ki masa,
Ga abin da kaƙ ki ga zucciyakka ga rai nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 8)

Abin da Isan Kware ke son bayyanawa shi ne, mutum ya so wa ɗan'uwansa abin da yake so wa kansa, sannan ya ƙi masa abin da yake ƙi ma kansa. Ya fara wannan batu a dango na farko, amma zancen bai kammala ba sai a na biyu. Sauran misalan baitukan da mawaƙin ya yi amfani da gangara sun haɗa da na 2 da 7 da 12 da 13 da 19 da 21 da 24 da 34 da 35 da 36 da 40 da 46 da 48.

A baiti na 14 a lura da yadda ya raba kalmar gidanai (gidansa) zuwa gida biyu; wato ya saka farkon kalmar a dango na farko, amma sai ya ɗauko farshen kalmar zuwa dango na biyu, inda yake cewa:

14. Foron da anka yi kar ka dubi cikin gida,
Nai ka ji kar ka matsai ka yalwanta masa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 14)

Yana bayanin cewa, an yi horon duk mumini kada ya yi leƙon gidan maƙwabcinsa, domin kada ya haifar da yanayin da zai kawo matsatsi tsakaninsu har ya ji an sauya ido a harkokinsa.

3.4.2 Zabi-Zarce

A misalin zabi-zarce a lura da yadda ya ja ma'anar zance da yake yi daga layin farshe na baiti na 23, inda yake cewa:

23. A hana shi kwanan ana kwantawa tutut,
Bisa shimfida hakana ayukkan kai nasa.
24. Sannan a sa shi dada ga addini shi bi,
Foron uwaye nai da mallammai nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 23-24)

A nufinsa yana nuni da cewa sai 'yayan da suka bai wa iyaye haƙƙin da Allah ya ɗora a kansu ne za su shiga aljanna. Wato duk wanda ya saba wa iyaye kuma bai yi musu biyayya ba ko bai darajanta su ba, to sakamakonsa wauta ne. Sannan iyaye ko sun ƙi 'ya'ya idan sun yi musu biyayya to wannan ba zai shafi 'ya'yan da komai ba, balle ma ya ka kamata iyayen su gafarta ma 'ya'yan da suka ba da haƙƙin Allah.

3.5 Kari

Kari na nufin bahari ko daujiyar muryar da mawallafi ya gina sautin waƙarsa a kai. A wannan fuskar, waƙar tana bisa zubin karin Kamil ne inda ƙafa ta takwas ta maimaita kanta sau uku (8 + 8 + 8) tare da zihafin Ilmari wanda ke mayar da ita ta shida a wasu wurare. Ga misalin yadda abin yake:

v v - v - / - - v - / v v - v -
 A mu gode Sarki Wahidun Rahama tasa
 v v - v - / v v - v - / - - v -
 Ita ta ishe mu zumui mu zan gode masa

4.0 Salo

Salo hikima ce ko dabara ta isar da saƙo cikin siga mai jan hankali da kayatarwa. Yahya, (2016: 29) ya ba da ma'anar salo da cewa:

Salo yana nufin duk wata dabara ko hanya a cikin waka wadda mawaƙi ya bi domin ya isar da saƙon da yake son ya isar. Ita wannan dabara ko hanya tana yi wa waka kwalliya ta yadda saƙon waƙar zai isa ga mai saurare ko karatun waka.

Akwai salailai daban-daban da mawaƙa ke amfani da su cikin waƙoƙinsu. Wannan ɓangare na aikin zai nazarci "Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara" ta Isan Kware domin fito da ire-iren salailai da ke ciki.

4.1 Siffantawa

Sarbi, (2007: 172) ya bayyana ma'anar siffantawa da cewa: "Kwatantawa ce da ta shafi daidaita tsakanin abubuwa biyu kai tsaye. Dabara ce ta jawo hankali ta hanyar daukar wani abu a ce shi ne wani abu daban." A yayin siffantawa, ba a amfani da kalmomi irin su "kamar" ko "sama da" ko "irin" da makamantarsu (wato sabanin yadda lamarin yake a kamantawa). Mawaƙin ya yi amfani da salon siffantawa a baiti na 11. A cikin baitin ya siffanta 'taya maƙwabci murna yayin da abin farinci ya same shi' da "rabo" (rabo nasa):

11. Gai sai da ciyyo dud da ciyyon zucciya,
 Ga farin ciki ka yi mai ka ba shi rabo nasa.
 (Isan Kware, WAMBMTY: 11)

4.2 Alamtarwa

"Alamtarwa wata hanya ce wadda ake bayyana wani abu ta ba shi wata alama da ta yi kama da shi ta fuskar siffa ko yanayi ko dabi'a ko hali ko asali ko jarumtaka ko kasaita da sauransu" (Gusau, 2011: 37). Lura da wannan ma'ana, alamtarwa na nufin dabara ko hikimar yin amfani da kama ko siffar da wani abu ke da shi domin a bayyana wani abu na daban a kaikaice. Isan Kware ya yi amfani da alamtarwa a baiti na 8. Ya yi hakan ne yayin da yake nuna cewa, haƙƙi ne mumini ya so wa mumini dan'uwansa abin da ya so wa kansa. Haka ma ya ƙi masa abin da ya ƙi ma kansa. A cikin baitin sai mawaƙin ya yi amfani da "rai" a matsayin mutumin sukutum. Kenan dai, "rai" a cikin baitin na wakiltar mutumin da ake batu kansa (mumini da ke da haƙƙi). Ga abin da yake cewa:

8. So mai ga zucci abin da kas so, ƙi masa,
 Ga abin da kaf ƙi ga zucciyakka ga rai nasa.
 (Isan Kware, WAMBMTY: 8)

Mawaƙin ya sake amfani da salon Alamtarwa a baiti na 12. Ya nuna cewa, yayin da maƙwabci ba zai ba da cimaka (abinci) ga maƙwabcinsa ba, to ya boye masa (wato kada maƙwabcin nasa ya gani). A maimakon Isan Kware ya ce a boye masa kai tsaye, sai ya ce: "... ka boye ido nasa" (Bt. 12, Dg. 2). A nan ya yi amfani da "ido" domin su wakilti shi mutumin da ake magana a kansa, wato maƙwabci.

12. In ka raba in cimaka ta ka jiya,
 In ba ka ba shi rabo ka boye ido nasa.
 (Isan Kware, WAMBMTY: 12)

4.3 Jaddadar Karfafawa

Dangambo, (2007: 48) ya ba da ma'anar wannan salo da cewa: "Dabara ce ta jawo hankali da karfafa manufa. Akan maimaita wasu kalmomi ko rukunin kalmomi, da sauransu, a yi musu wani irin jeri mai ban sha'awa cike da hikima." A baiti na 9, mawaƙin ya yi amfani da jaddadar karfafawa. Ya yi hakan ne yayin da yake ƙoƙarin nuna matsayin haƙƙoƙin mumini bisa mumini da ya zayyano cikin baitocin waƙar (daga baiti na 3 zuwa na 8). Ga abin da yake cewa:

9. Dadai ka ji an yi ƙidansu su duka dan'uwa,
 Ka tsare su Annabi yaf faɗe su da kai nasa.

A dango na farko ya jaddada inda yake cewa: "... an yi kidansu su duka dan'uwa" (Bt. 9, Dg. 1). A nan, ya jaddada kan dukkanin hakokin da ya lissafo domin dai ya karfafa zancen. A dangon karshe na baitin sai ya kara jaddadawa inda yake fadin: "Ka tsare su Annabi yaf fade su da kai nasa" (Bt, 9. Dg. 2). Bayan wannan, ya sake yin amfani da wannan salo a baiti na 18. Ya ce:

18. Ka yabai tutut ga abin da kas san ka sani,
Hakana mutane nai ka zam ka fada masa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 15 da 16)

4.4 Jerin Sarken Daidaito/Bambanto

Wannan salo yana kama da salon *Jaddadawar Karfafawa* domin kuwa dukansu biyu sun shafi jeranto kalmomi domin jaddada wani batu. Yayin nuna bambancinsu, Dangambo, (2007: 49) ya ce: "Shi jerin sarke, bayan jaddada, akan sami sarfakkiyar daidaito ko ta bambanto, wato akan sami makusanciyar dangantaka tsakanin kalmomi iri daban-daban a baiti, wannan dangantakar tana iya zama ta daidaito ko ta bambanto. Mawaƙin ya yi amfani da jerin sarken daidaito a baiti na 33. A cikin wannan baiti ya kawo kalmomi biyu da ke da dangantaka da juna ta fuskar daidaiton ma'ana wato "kwana" (bacci) da kuma "kwantawa." An dai sani cewa, a bisa al'ada akan yi bacci ne yayin da aka kwanta. Ga abin da mawaƙin ke cewa:

33. A hana shi kwanan ana kwantawa tutut,
Bisa shimfida hakana ayukkan kai nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 33)

4.5 Karangiya

Gusau, (2011: 39) ya bayyana ma'anar karangiya da cewa: "Dabara ce ta luguden haruffa ko kalmomi ko wasa da harshe cikin baƙaƙe da kalmomi a lokacin da ake foƙarin isar da wani saƙo." Mawaƙin ya yi amfani da karangiya a baiti na 29 inda ya kawo jerin kalmomi masu dauke da harafin /k/. Haƙiƙa furta kalmomin a jere kamar yadda suka fito a baitin na samar da wani salo na gagara-bami. Ga abin da yake cewa:

29. Kada ko shi saba cin abin dadi kadai,
Da tufan kawa shi kawai kawa a gaya masa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 29)

4.6 Gamin Bauta

Gamin bauta a nazarin waƙa na nufin yin amfani da kalmomi guda biyu wuri guda waƙanda ke dauke da ma'anoni da suka yi hannun riga da juna. Mawaƙin ya yi amfani da salon gamin bauta a baiti na 48. A cikin baitin ya kawo kalmar "rage" da ke daukar ma'anar sassautawa ko debewa ko ragewa da ya shafi adadi ko mizanin wani abu. Ya haɗa wannan kalma da kalmar "tsanantawa" wadda ke daukar ma'ana da kai tsaye ta yi hannun riga da kalmar ta farko. Ga yadda abin ya kasance:

48. Mu rage tsanantawa ga bauta kowane,
Yak karfi bautawa mu zam kyauta masa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 48)

4.7 Tasirin Al'adu

Ala'ada na nufin abubuwan da mutum ya saba yi a cikin rayuwarsa ta duniya. Ta kuma shafi rayuwar al'umma da harkokin da suke yi don zaman duniya (Ibrahim, 1982: diii). Yayin da aka nazarci waƙar "Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara," za a tarar da akwai tasirin addinin Musulunci kan mawaƙin. Baituka da dama suna dauke da wannan tasiri na addini. Mafi yawa na abin da mawaƙin ke faɗa cikin waƙar sun samu asali ne daga addini. Tun wurin buɗe waƙar ya fara da yabon Ubangiji da kuma salati ga manzo da iyalan gidansa da kuma sahabbansa. A baiti na farko ya kawo kalmomin "Sarki" da "Wahidun" da "Rahama" waƙanda ke nuni ga tauhidinsa. Irin waƙannan kalmomin fannu da suka shafi addini sun mamaye waƙar baki ɗaya.

A bangare guda kuwa, an samu tasirin karin magana¹¹ a cikin waƙar ta Isan Kware a baiti na 31. Akwai karin maganar Hausawa da ke cewa: "Hannun da ke bayarwa shi ke a sama." Mawaƙin kuwa sai ya ce:

31. Liddinsu anka halatta sawa tai ku san,
Mai ba da kyauta ya fi mai karfa masa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 31)

4.8 Salon Samarwa da Korewa

Wannan salo ne da ya shafi kawo bayanai da ke nuna yarda ko rashin yarda a cikin dangogin baitukan waƙa. Dangambo, (2007: 53) ya yi karin bayani dangane da wannan salo da cewa: "Wannan ita ma dabara ce ta jan hankali

¹¹ Gulbi, (2014: 8) ya bayyana ma'anar karin magana da cewa: "Wani zance ne da akan shirya cikin hikima da nakaltar harshe wanda kan zo da sigar tafaita zance."

wada mawallafa kan yi amfani da ita don samun yarda daga makaranci ko mai sauraro. Cikin wanan dabara, sukan kawo “yarda” ko “rashin yarda” wato “samarwa” da “korewa.” A wannan gaba za a nazarci waƙar domin ganin ko marubucin ya yi amfani da irin wannan salo?

4.8.1 Samarwa da Korewa

Samarwa da korewa na nufin wurin da aka samu mawaƙi ya kawo jimla ko furucin samarwa, sannan jimla ko furuci na korewa ya biyo baya. Mawaƙin ya yi amfani da wannan salo cikin waƙarsa. Misali a baiti na 14 yana cewa:

14. Foron da anka yi + kar ka dubi cikin gida,

Nai ka ji kar ka matsai ka yalwanta masa.

(Isan Kware, WAMBMTY: 14)

4.8.2 Samarwa da Samarwa

A misalin baitin da ke ƙasa, mawaƙin ya yi amfani da haɗin samarwa da samarwa. Ga yadda abin ya kasance:

11. Gai sai da ciyyo + dud da ciyyon zucciya,

Ga farin ciki ka yi mai ka ba shi rabo nasa.

(Isan Kware, WAMBMTY: 11)

4.8.3 Korewa da Samarwa

A wannan wuri kuwa, mawaƙin ya kawo ɗango da ke ɗauke da korewa da samarwa. Ga yadda abin ya kasance:

13. Ka hana ma yara fita da shi shi gani zama,

Ba ka ba shi, + foye mai da shi da diya nasa.

(Isan Kware, WAMBMTY: 13)

4.8.4 Samarwa

A baiti na 23 kuwa, za mu iya tsintar misalin ɗangon da ke ɗauke da samarwa kawai. Ga yadda abin yake:

23. Ka shiga gidan Aljanna ko sun tonyatai,

Shi kam haƙifan sai su gafarta masa.

(Isan Kware, WAMBMTY: 23)

4.8.5 Korewa

Dangon waƙa na iya zuwa da furuci ko jumla mai ɗauke da korewa kawai. An samu irin haka a baiti na 48 inda mawaƙin ke cewa:

48. Mu rage tsanantawa ga bauta kowane,

Yak karɓi bautawa mu zam kyauta masa.

(Isan Kware, WAMBMTY: 48)

4.9 Zaɓen Kalmomi

Mawaƙin ya yi amfani da karin harshen Sakkwatanci a baituka da yawa na cikin waƙar. Kalmomin rukuni da ya yi amfani da su cikin waƙar sun haɗa da:

a. Zumai (Bt.1) = ‘yan uwa	h. Abutta (Bt. 15) = abokantaka
b. Daɗa (Bt. 3) = kuma	i. Miyau (Bt. 35) = yawu
c. Lotto (Bt. 6) = lokaci	j. Wargi (Bt. 35) = wasa
d. Tutut (Bt. 7 da 33) = kullum	k. Amre (Bt. 41) = aure
e. Biɗa (Bt. 10) = nema	l. Bananci (Bt. 43) = zamananci
f. Cimaka (Bt. 12) abinci	m. Gyarta (Bt. 45 da 46) = gyara
g. Tonyatai (Bt. 23)	n. Tanye (Bt. 54) = taimake

Baya ga wannan kuma, akwai kalmomin aro da Isan Kware ya yi amfani da su a cikin waƙar, musamman daga harshen Larabci. Wasu daga cikinsu an yi musu kwaskwarima bayan an are su. Wasu kuwa an yi amfani da su yadda suke a harshen na Larabci. Ga misalan kalmomin aron da aka yi amfani da su:

a. Wahidun da Rahama (Bt. 1)	e. Mutu (maiti na 6)
b. Salati da Alai da Sahabbai (Bt. 2)	f. Mus’ha (Bt. 7)
c. Mumini (Bt. 3)	g. Biɗa (Bt. 15)
d. Rahama (Bt. 5)	h. Salihi (Bt. 32)

4.10 Zubin Jimloli

Akwai baitukan daga cikin waƙar da ke ɗauke da ɗangwaye masu giɓin jimla. Za mu tarar da wannan misali yayin da muka nazarci baiti na 47, inda yake cewa:

47. Bayi mu ba su abin da muka ci dud su ci,

Da tufanmu alher(i) na mu zam ko yi nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 48)

A wannan misali da ke sama, mawaƙin ya yi amfani da kalmar alheri a dango na biyu inda a maimakon sanya kalmar ta “alheri” sai ya yi amfani da “alher.” A takaice dai ya bar gibi a cikin jimlar.

5.1 Sakamakon Nazari

Wannan nazari ya fahimci abubuwa kamar haka:

1. Wannan waƙa ta Isan Kware mai suna “Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara” tana ɗauke da muhimman jigogi masu magana kan “zamantakewa”. Mawaƙin ya yi matuƙar koƙari wurin bayyana haƙƙoƙin mutane a tsakanin junanansu ga matakan zamantakewa daban-daban. Sun haɗa da haƙƙoƙin maƙwabtaka da haƙƙoƙin abota da haƙƙoƙin da ke tsakanin iyaye da ‘ya’yansu da kuma ma’aurata sannan da bawa da uban gidansa. Wasu daga cikin waɗannan haƙƙoƙi ya ɗauko su ne daga hadisan manzon Allah (SAW) kamar yadda ya faɗa a baiti na 9 inda ya ce:

9. Daɗai ka ji an yi kiɗansu su duka ɗan’uwa,

Ka tsare su Annabi yaf faɗe su da kai nasa.
(Isan Kware, WAMBMTY: 9)

2. Isan Kware ya yi amfani da salailai domin jawo hankali da kuma samun damar isar da saƙon waƙarsa. Waɗannan salailai sun haɗa da salon Alamtarwa da siffantawa da gamin bauta da jaddadawar ƙarfafawa da makamantansu.
3. Mawaƙin ya yi amfani da harshe mai sauƙi wurin isar da saƙonsa duk da cewa waƙar ta ƙunshi Sakkwatanci a wasu ɓangarorinta. Baya ga haka kuma, waƙar cike take da tsattsafin tasirin addinin Musulunci da mawaƙin ke da shi.

5.2 Kammalawa

Hakiƙa “Waƙar Alhakin Mumini Bisa Mumini da Tarbiyyar Yara” ta amsa sunanta, domin kuwa ta zayyano ire-iren haƙƙoƙin da suka rataya kan rukunnen mutane da ka iya tsintar kansu cikin hulɗa da zamantakewa ta cuɗe-ni-in-cuɗe-ka. Lura da yadda waƙa ke tasiri ga zukata da kuma sauri da sauƙin isar da saƙo, wannan aiki ya tanadi shawarwari ta la’akari da sakamakon nazarin kamar haka: Manazarta su ƙara ƙaimi wurin nazartar ire-iren waɗannan waƙoƙi domin fito da saƙonninsu fili, tare kuma da haɗa kai da hukumomin da abin ya shafa domin karantar da waƙoƙin a makarantu wanda hakan na iya tasiri matuƙa a ɓangaren gyaran tarbiyya. Wata hanyar da ka iya taimakawa ita ce amfani da kafafen sadarwa da suka haɗa da gidajen rediyo da talebijin da jaridu da kuma kafar intanet.

Manazarta

1. Abdulkadir, D. (1974). *The Poetry, Life and Opinion of Sa’adu Zungur*. Zaria: Northern Nigerian Publishing Company
2. Abdulkadir, D. (1979). *Zababbun Waƙƙin da da na Yanzu*. Great Britain: Butler & Tanner
3. Ali, B. Y. (2019). Isan Kware Autan Danfodiyo: Gwarzonmu Na Mako. An ɗauko ranar 3 ga watan Mayu, shekarar 2019 daga: <https://hausa.leadership.ng/2019/02/03/isan-kware-autan-danfodiyo-gwarzonmu-na-mako/>
4. Bello, A. (2015). *Arulin Hausa a faɗaɗe*. Zaria: Ahmadu Bello University Press Ltd
5. Bunza, A.M. (2016). Waƙa Kogin Hikima: Iyo Cikinka sai Gogaggu. A cikin *Kaduna Journal of Hausa Multi-Disciplinary Studies*. Kaduna: Department of Nigerian Languages and Linguistics, Kaduna State University
6. Dumfawa, A. A. (1990). *Gudummuwar Masu Ɗarika Wajen Haɓaka Rubutattun Waƙoƙin Hausa*. Kundin Digi na Biyu. Zaria: Jami’ar Ahmadu Bello
7. Dangambo A. (2007). *Daurayar Gadon Fede Waƙa*. Zaria: Amana Publishers.
8. Gobir, Y. A. (2012). Tasirin Iskoki ga Cutuka da Magungunan Hausawa. Kundin digiri na uku wanda aka gabatar a Sashen Harsunan Nijeriya, Jami’ar Usmanu Danfodiyo, Sakkwato.
9. Gulbi, A.S. (2014). Magani a ma’aunin karin magana. Kundin digiri na uku wanda aka gabatar a Sashen Harsunan Nijeriya, Jami’ar Usmanu Danfodiyo, Sakkwato
10. Gusau, S.M. (2011). Tarihi da hanyar nazarin waƙar baka Bahaushiya a takaice. A cikin Funtua, A. I. da Gusau, S. M. (editoci). *Waƙoƙin Baka na Hausa*. Kano: Century Research and Publishing Ltd.
11. Hassan, H. (2019). Nazarin rubutattun waƙoƙin gwagwarmaya na Hausa. Kudurin share fagen aikin binciken da za a aka gabatar na neman digirin Ph. D. (Hausa Literature) a Sashen Harsunan Nijeriya, Jami’ar Usmanu Danfodiyo, Sakkwato
12. Ibrahim, M.S. (1982). Dangantakar al’ada da addini: Tasirin Musulunci kan rayuwar Hausawa ta gargajiya.
13. Idris, Y. (2016). Bijirewa a Waƙƙin Siyasa: Bincike Kan Waƙoƙin 1903-2015. Kundin Digi na Uku wanda aka gabatar a Sashen Nazarin Harsunan Nijeriya da Al’adun Afirka, Jami’ar Ahmadu Bello

14. Idris, Y. (2019). HAU 811: Hausa Literate Verse. M.A. Hausa Studies lecture, Department of Nigerian Languages, Usmanu Danfodiyo University, Sokoto
15. Mohammed, R. (2014). Salo a waƙoƙin baka: Misalai daga waƙoƙin da makadan jama'a suka yi wa mata. A cikin Dantumbishi, A. M. *da wasu* (editoci). *Zauren Waka: Journal of Hausa Poetry Studies*, *Bol. 1, No. 2*.
16. Omar, S. (2012). Malam Mu'azu Hadejia fasihin mazan jiya: Nazarin rayuwarsa da waƙoƙinsa. Kundin digiri na uku wanda aka gabatar a Sashen Harsunan Nijeriya, Jami'ar Usmanu Danfodiyo, Sakkwato
17. Omar, S. (2013). *Fasahar Mazan Jiya: Nazari a Kan Rayuwa da Wakokin Malam Mu'azu Hadeja*. Kaduna: Garkuwa Media Services LTD
18. Usman, B.B. (2008). Hikimar magabata: Nazari a kan rayuwar (Dr.) Umaru Nassarawa Wazirin Gwandu (1916-2000) da waƙoƙinsa. Kundin digiri na uku wanda aka gabatar a Sashen Harsunan Nijeriya, Jami'ar Usmanu Danfodiyo, Sakkwato
19. Yahya, A.B. (2016). *Salo Asirin Waka*. Sokoto: Guaranty Printers.